

Papalık ve Vatikan Üzerine Özgün Bir Çalışma
Halim IŞIK, Günümüzde Papalık Teşkilatı, Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,
İstanbul 2001, XI+263 sayfa

Hidayet IŞIK*

Ülkemizde Dinler Tarihi çalışmaları içerisinde Hıristiyanlık ile ilgili araştırmaların özellikle son yıllarda artış kaydediyor olması sevindirici bir durumdur. Böylelikle adı geçen dinin, spekülatif yorumlar ötesinde bilimsel verilere dayalı olarak daha sağlıklı değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. Bunun yanında Müslüman-Hıristiyan diyalogunun gelişmesine katkıda bulunacak ve misyonerlik faaliyetlerinin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

Hıristiyanlık genelinde hal böyle iken özelde, medyada ve politik arenada her zaman gündemde olan Katoliklik ve bünyesindeki Papalık Teşkilatı ve Vatikan Site Devleti üzerinde yeterince durulmaması şüphesiz büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. İşte Dr. Halim IŞIK tarafından hazırlanan "*Günümüzde Papalık Teşkilatı*" isimli doktora tezi bu eksikliği büyük ölçüde doldurmuş ve bundan sonraki çalışmalara da önemli bir basamak oluşturacak nitelikte görünmektedir.

Yazarın Fransa'da bulunduğu süre içerisinde hazırladığı ve neredeyse tamamı Fransızca kaynaklara dayalı tezi, bir girişten sonra "Papalığın Tarihçesi", "Vatikan Kilise-Site Devleti", "Vatikan'da Finansman, Seçimler, Güvenlik ve Dünya Politikası" ve "Günümüzde Farklı Bir Papa:II. Jean-Paul" başlıklarından oluşan ve her biri müstakil bir tez olabilecek özellikte dört bölüm halindedir. Biz burada, tezin önemli gördüğümüz bazı yerlerine dikkat çekerek, bazı yerlerini alıntılarla ve gerektiğinde özetleyerek tanıtımını yapmaya çalışacağız.

I. Papalığın tarihçesinin anlatıldığı birinci bölümde, önce İsa'nın en önde gelen havarisi Aziz Pierre (Petrus) üzerinde durulmuştur. (s. 8-25). Buna göre bu büyük havariye sünnet oluşunda Simon adı konulmuş; kaya, taş anlamındaki Kifas (Petrus) ismi ise kendisine İsa tarafından verilmiştir: "Sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım" (Matta, 16:18) (s. 9). Katolik geleneğe göre ilk papa kabul edilmesinin en önemli dayanak noktalarından birisi de budur. (s. 13). Kendisi gibi bir havari olan Andreas'ın kardeşi olan Pierre Beytsayda'dandır ve asıl mesleği balıkçılıktır. (s. 12). İsa, ölümünden üç gün sonra dirildiğinde, içlerinde Simon Pierre'nin de bulunduğu onbir havariye "bütün milletlere gitmelerini" öğütlemiştir. (Matta, 28:19). (s. 22). Buna uygun olarak Pierre, Kudüs halkının dini lideri ve ana kilisenin kurucusu

* Yrd. Doç. Dr. , Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. isikhidayet@hotmail.com

olmasının yanında (s. 20), faaliyetini Filistin dışına taşımış; Antioche'de (Antakya) ve Corinth'e'de bulunmuş ve nihayet Roma'ya gelerek orada şehit edilmiştir. (s. 22-23). Roma'ya geliş tarihi ve buradaki ikamet süresi kesin olarak bilinmezken, vefat tarihi 64 veya 67'dir. Şehit edildiği ve defnedildiği mekan "Vaticanus" tepeleridir.

Birinci bölümün ikinci kısmı günümüze kadar Papalığın tarihçesini anlatmaktadır. (s. 26-47). İlk dönemlerde (I-VI. yy.) Papalık, Papa Aziz I. Clement'in (91-101) girişimleri ile I. yy. da çok saygın bir konuma oturmuştur. II. yy. da Papalığın kutsallığı tartışılmış, bu dönemde Antakyalı İgnace, Hegesippe ve Aziz İrene'e kurumu müdafaa etmişlerdir. Bu tartışma III. yy. da da devam etmiştir. (s. 31). IV. ve V. yy. lar yoğun doktrin mücadelelerine sahne olurken Papalığın üstünlüğü/önceliği tartışmaları devam etmiştir. İmparatorluk başkentinin İstanbul'a (Constantinople) nakli ile Doğu-Batı ayrılığı başlamış, Doğu kendi bünyesindeki inkarcı akımlarla sarsılırken Papalar, temsil ettikleri makamın mutlak üstünlüğünü empoze politikaları üretme gayreti içinde olmuşlardır. Batı Roma'nın 476'da yıkılmasında Papalık, imparatorluğa yönelik tehditlere tek başına karşı koymak zorunda kalmış, Hun hükümdarı Atilla ve Afrika Vandalları'nın ilk kralı Genseric gibi fetihçi krallar karşısında Papa I. Leon (440-461) ve I. Gregoire (590-604) tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmışlardır. (s. 32-33).

Tezde, Ortaçağ Papalığında (VII-XIII. yy.) en önemli karakteristik yapının, hakim keşişlik kimliği (monachisme) olduğu ifade edilmiştir. Bu çağda Papalık Doğu'dan tümü ile ayrılarak Batı'nın kaderini üstlenmiştir. (s. 33). Hıristiyanlık tarihindeki en güçlü Papa-İmparator dayanışması bu çağda olmuş, Papa III. Leon tarafından Fransız kral Charlemagne'a taç giydirilmiştir. (s. 34). Papa VII. Gregoire bir genelge ilk kez Papanın İmparator karşısındaki dokunulmaz yüce kimliğini ilan etmiş, Papa yanlısı teologlar da karşıt görüşlere "Teokratik Papalık" tezleri ile cevap vermişlerdir. (s. 36). XII. yy. dan itibaren Papalığa karşı yoğun bir eleştiri dönemi başlamış, Ortaçağın son papası VIII. Boniface (1294-1303) kilise amaçlı resmi vergilere ve Papalık ihtişamına karşı çıkan İmparator Philippe le Bel (Yakışıklı Philippe) aleyhine geliştirdiği ve daha sonra istifa ederek Papalık görevini bırakmasına yol açacak muhalefeti ile en çok eleştirilen sima olmuştur. (s. 38).

Rönesans döneminde (XIV-XVI. yy.), bünyesindeki en büyük kaos olan Avignon Papalığı problemi ile prestij ve kutsallık kaybına uğrayan bir Papalık söz konusudur. Bu dönemde Papalık Ortaçağdaki saltanatından uzak, çöküntü içine girmiş (s. 38) ve dönemin bir başka doğal krizi olan Reformun da hazırlayıcı etkenlerinden olmuştur. (s. 39) Bu dönemin Osmanlı Tarihini ilgilendiren olayı ise Cem Sultan (ö. 1495) hadisesidir. Rodos şövalyeleri tarafından Papa VIII. Innocent'e teslim edilen Şehzade Cem, onun ölümünden sonra yeni Papa VI. Alexandre'a (1492-1503) verilmiş ve adı geçen Papa tarafından zehirlendiği ileri sürülmüştür. (s. 40).

Tezde açıkça belirtildiği şekliyle, Modern döneme (XVI-XX. yy.) Martin Luther (1483-1546) ve Jean Calvin (1509-1564) ile başlayan Reform hareketlerinin zorlaması üzerine Katolik Reformuyla başlayan Papalık, bu amaçla bir karşı reform konsili kabul edilen Trente Konsili'ni (1545-1563) toplamıştır. (s. 40). Bunun sonucunda oluşturulan Cizvit tarikatı, Protestan gelişmeye karşı kurulan evrensel mahkeme Saint-Office ve Katolik Kilisesinin yasakladığı eserler kataloğu Index, kaosu daha da arttırmış ve Papalığın otoriter ve merkezîyetçi yapısının kuvvetlenmesine sebep olmuştur. (s. 40-41). Modern dönemde Papa XVI. Gregoire (1831-1846) ve Papa IX. Pie'nin (1846-1878), demokrasi ve modern rejim tezlerini suçlayan papalık genelgelerinin yayınlamaları dikkat çekici bir gelişmedir. Papa XIII. Leon (1878-1903) ise Sosyalizm, Ko-

münizm, Nihilizm ve Masonlar aleyhine genelgeler yayınlamıştır. (s. 42). Papa XI. Pie'nin (1922-1939), yayınladığı bir genelgede laikliği, "Tanrı haklarına ve İsa'nın insanlar ve uluslar üzerindeki kutsal otoritesine muhalefet" olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Aynı papanın en önemli icraatı ise, Vatikan'a bugünkü bağımsız kimliğini kazandıran, Mussolini ile imzaladığı Latran Antlaşmasıdır (11 Şubat 1929). (s. 43). Bunun yanında, Katolik Kilisesi Tarihinde son derece önemli bir yeri olan II. Vatikan Konsili (1962-1965) Papa XXIII. Jean (1958-1963) döneminde toplanmış ve Papa VI. Paul (1963-1978) iktidarında sona ermiştir. Papalık, bu tarihi seyri ile son döneme ulaşırken, 1978'den günümüze ulaşan periyotta, yoğun karizmalı son papa II. Jean Paul ile misyonuna devam etmektedir. (s. 46).

Tezin birinci kısmında, Papalık Tarihinden sonra Papa ve Antipape'ların (Roma Katolik Kilisesince yasal kabul edilmeyen papaların) sayısı üzerinde durulmuş; Papalık Yıllığının St. Pierre'den II. J. Paul'e kadar 264 papanın ismini verdiği, antipape sayısını ise 39 olarak gösterdiği, ancak bu sayının bütün Papalık tarihçilerinin ittifak ettiği sayı olmadığı belirtilmiştir. (s. 46). İstatistiki bilgilerle papaların anlatıldığı bölümde (s. 47-49), evlilik yasağı getirilmeden önceki durumu ile evli olan son papanın II. Hadrien (867-872), son çocuk sahibi olan papanın ise XIII. Gregorie (1572-1585) olduğunun belirtilmesi enteresandır. (s. 49).

Daha sonra Papalık tarihindeki kaos dönemlerine geçilmiş (s. 49-59); Grek kaosu (1054) ve Avignon Papalığı kaosundan (1305-1403) söz edilmiştir. Papa'nın üstünlüğü ve Kutsal Ruh'un çıkış yeri tartışmalarına bağlı olan birinci kaos dönemi, Doğu-Batı (Ortodoks-Katolik) bölünmesiyle sonuçlanmıştır. (s. 51-54). İkinci büyük kaos döneminde ise, Papa XI. Benoit (1303-1304) Fransa Kralı IV. Philippe tarafından aforoz edilmiş, akabinde Perouse'da ikamete mecbur kalmıştır. Başlangıçta Roma dışında fakat yine İtalya'da oluşan bu itizal daha sonra Fransa'ya kaymış ve Avignon Papalığı adıyla tarihe geçen kriz dönemi başlamıştır. Artık Papalık, bir bölümü Roma'da, diğer bölümü Avignon'da faal, iki başlı bir beden haline gelmiş, Papa XII. Benoit (1334-1342) Avignon'da ilk papalık sarayını inşa ettirerek şehri Vatikan'a alternatif ikametgah haline getirmiştir. (s. 54-55). Adı geçen Fransız Kralı tarafından toplanan Viyana Konsilinde (1311-1312) V. Clement'in papa ilan edilmesi ile başlayan Avignon Papalığı krizi, Constance Konsilinde (1414-1417) XII. Gregoire'ın (1406-1415) V. Martin (1417-1431) lehine seçimden çekilmesi sonucu çözüme kavuşmuştur. (s. 59).

Bu bölüm, Haçlı seferlerinde Papalığın aktif rolünün anlatıldığı kısım (s. 59-667) ile devam etmektedir. Clermont Konsilinde (25 Kasım 1095) Papa II. Urban'ın çağrısı ile başlayan ve iki asırlık kanlı dönemden sonra 1291 yılında devam eden dokuz haçlı seferi sırasındaki Papalık faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölüm, Papalığın çok geniş ve ayrıntılı kronolojisinin verildiği 21 sayfalık (s. 67-87) kısım la sona ermektedir.

II. Vatikan Kilise-Site Devletinin anlatıldığı ikinci bölümde (s. 88-130) öncelikle bu devletin panoraması çizilmiştir. (s. 88-97). Buna göre Vatikan, 11 Şubat 1929'da, dönemin papası XI. Pie (1922-1939) ile Benito Mussolini arasında imzalanan Latran anlaşmasıyla kurulan dünyanın en küçük yüzölçümüne (44 hektar) sahip devlettir. Aziz Petrus'un şehit edildiği mekana yapılan kilise ve etrafında zaman içerisinde papaların ikametgahı, kilise hizmet binaları ve yerleşim birimleri ile oluşan site, Vatikan'ın kısaca tarihi profilidir. (s. 88). Ebedi olmak kaydıyla statü almış dini monarşik bir yapı arzeden (s. 90) site-devlette, yerleşik vatandaşlık kavramı yoktur ve yedi yüz kişilik bir nüfusa sahip olan devletin dört yüzden azının geçici vatandaşlığı söz konu-

sudur. Vatikan'daki dini iktidarın, ülke bağımsızlığını İtalya'ya karşı seslendirmek gibi bir sorumluluğunun olmasına rağmen, devletin sahip olduğu tüm demir yolu şebeke-leri, su, gaz ve elektrik ağları İtalyan hükümetince kurulmuştur. Papanın tüm seyahatleri de İtalya'ya ait vasıtalarla gerçekleştirilmektedir. Vatikan'ın tedavüldeki parası ise, küçük bir grafik farkı ile İtalyan liri değerinde, papa portresi desenli, İtalyan hükümetince basılan Vatikan liritidir. (s. 92). Vatikan Devletinin mülki üniteleri arasında bayrak ve polis teşkilatı ve savaşta kullanabileceği deniz filosu da bulunmaktadır. (s. 93).

Tezde, Vatikan Kilise-Site Devletinin panoramasından sonra hiyerarşik yapılanmasına geçilmiştir. (s. 97-118). Bu hiyerarşik yapı şu organlardan oluşmaktadır: A. Papa, B. Papalık Meclisi, C. Rahipler Sinodu, D. Kardinaler Meclisi, E. Papalık Senatosu, F. Vatikan mahkemeleri-İdari servisler-Diğer Organlar ve Öbür Kuruluşlar. Papalık Senatosu da, 1. Devlet Sekreterliği, 2. Kongreler Topluluğu, 3. Papalık Konseyleri'nden oluşur. (s. 98-107). Vatikan mahkemeleri-İdari Servisler-Diğer Organlar ve Öbür Kuruluşlar da, 1. Mahkemeler, 2. Papalığa Bağlı İdari Servisler, 3. Papalığa Bağlı Diğer Organlar, 4. Papalığa Bağlı Öbür Kuruluşlar ve 5. Papalık Büyükelçilikleri'nden oluşur. (s. 108-117). Bu sayılan kurumların hemen her birinin bünyesinde çok çeşitli kuruluşlar ve değişik alt birimler bulunmaktadır.

Daha sonra, papaların taşıdığı ünvanlara geçilmiş, bunların Roma Başpiskoposu, İsa Mesih'in Vekili, Evrensel Kilisenin Yüce Rahibi, Batının Patriği, Tanrının Hizmetkarlarının Hizmetçisi, Havarilerin Prensinin Halefi, İtalya'nın Başrahibi, Roma Eyaletinin Bölge ve Şehir Sorumlusu, Vatikan Site Devletinin Yüce Rahibi olduğu belirtilmiştir. (s. 119-120). Vatikan ve Papalık marşından ibaret Vatikan devlet sembollerinden (s. 120-122) sonra Vatikan'da Medya İletişimden söz edilmiştir. Bu meydana Vatikan radyosu, Vatikan günlük gazetesi, Papalık yıllığı ve diğer basın yayın organlarından bahsedilmiştir. (s. 122-126).

İkinci bölümün son konusu, Papalığa bağlı akademik kuruluşlardır. Bunlar da Papalık Kilise Akademisi, Papalık Arkeoloji Akademisi, Papalık Bilimler Akademisi, Papalık Teoloji Akademisi ve Uluslararası Meryem Akademisidir. Söz konusu bu akademilerden başka, aynı düzeyde olmayan diğer enstitü, fakülte ve akademilerin adları da belirtilmiştir. (s. 126-130).

III. Vatikan'da Finansman, Seçimler, Güvenlik ve Dünya Politikası başlıklı üçüncü bölümde (s. 131-169) önce, Vatikan'ın finansman yapısı üzerinde durulmuştur. Papalığın sahip olduğu finansman kaynaklarının Latran Anlaşması öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrıldığı bölümde, anlaşmadan önce Papalığın, Katolik dünyanın çeşitli bölgelerinden yapılan gönüllü bağışlar, vakıflar, cemiyet ve bankaların yardımları ile kendine yeten bir ekonomik görüntü sergilediği belirtilmiştir. (s. 131). Bunun akabinde Vatikan Devletinin oluşumu aşamasında yapılan büyük mali yardımlar rakamlarla gösterilmiştir. (s. 131). Hıristiyan bankalar, işadamları, bankerler, İtalya'nın 40 değişik bankası yanında, isimleri verilen önde gelen bankalardan yapılan yardımlar söz konusu edilmiştir. Bunun yanında İspanya, İsviçre, Fransa ve Amerika'nın da önemli yardımları olduğu ifade edilmiştir. (s. 131-132). Vatikan hükümetinin posta pulu satışları, Vatikan müzesi gelirleri, gönüllü bağışlar ve mağaza gelirleri gibi finansal kaynaklar üzerinde de durulmuştur. Ayrıca dünyanın her tarafından Vatikan'a ulaşan yardımların 1992 yılında 240 milyon Fransız frankına ulaştığı belirtilmiştir. (s. 134)

İkinci kısımda bundan sonra Papalık seçimleri üzerinde durulmuştur. (s. 137-144). Buna göre Aziz Pierre'in ilk üç halefinin hangi methodla seçildiği konusunda bir

bilgi yoktur. Sonraki dönemlerde ise Roma rahip heyetleri, halk ve taşra ruhanileri Papalık seçimlerinin üç belirleyici unsurunu oluşturmuştur. (s. 137). Bununla birlikte papalık seçimlerinin kaosa sürüklendiği de olmuştur. Örneğin; IV. yy. da Roma valisi Praetextatus, Papa Damase'ın (366-384) diğer aday Rursicinus'a karşı kazanması için askeri müdahalede bulunmuştur. (s. 137-138). Diğer taraftan papalık seçimlerinin nüfuzlu ailelerin eline geçtiği de görülmüştür. Tezde bunlar örnekleri ile verilmiştir. Yine bizzat imparatorların papalık seçimlerine müdahaleleri örneklerle anlatılmıştır. (s. 138) Bunun sonucunda Papa II. Nicolas, kendisi de aynı yöntemle seçilmesine rağmen, 13 Nisan 1060'da yayınladığı papalık genelgesi ile, bundan sonra yapılacak papalık seçimini yapacak heyetin sadece kardinallerden oluşacağını ilan etmiştir. Bu genelge bugüne kadar 32 kez revizyondan geçmesine karşın, varlığını bugün de sürdüren sistematik yapıya temel oluşturmaktadır. Bu genelgeyle papaya, seçici meclisi oluşturacak üyeleri belirleme yetkisi de verilmiştir. Seçici meclis üyelerinin sayıları zaman içerisinde değişmiştir; VI. Paul (1963-1978) zamanındaki bir reformla sayıları en fazla 120 kişilik ve yaşları 80'i geçmeyen kardinal meclisinden oluşmaktadır. (s. 138-139). Daha önceleri sistematigi üçte iki çoğunluğa bağlı seçim modeli, Papa XII. Pie (1939-1958) döneminde, üçte ikiden bir fazla oy esası ile değiştirilmiştir. (s. 140). Papa II. Jean Paul döneminde yayınlanan 1983 tarihli kanonik hukukun çeşitli maddelerine göre, papalığa aday olacak kişinin ruhban olmasının zorunlu olmaması, gerekli diğer şartlara sahip olması ile laik birisinin de aday olabileceği hususu ilginçtir. Eğer ruhban olmayan bir aday üzerinde birleşilirse, yeni papa ancak bir rahiplik merasiminden sonra göreve başlayabilmektedir. (s. 141). Papayı belirleyecek kardinal meclisi, dış etkilerden ve laik-ruhban her türlü müdahalelerden uzak, özel bir mecliste (conclave) toplanır. Sixtine Kilisesinin tarihi bacasından, yeni papa belirleninceye kadar siyah, seçildikten sonra beyaz duman verilir. Bu beyaz duman, seçimin sona erdiğinin ve yeni papanın belirlendiğinin dünyaya ilanıdır. (s. 142-143). Yeni seçilen papa göreve başlamadan önce özel bir tören düzenlenir. (s. 143-144).

Üçüncü bölümün bundan sonraki kısmı Vatikan'daki güvenlik sistemi ile ilgilidir (s. 144-150) ve tarih boyunca Vatikan'da dört ayrı askeri-muhafız birliğinin güvenliği sağladığı belirtilmiştir: Asil muhafızlar, saray muhafızları, jandarma, Suisses alayı. (s. 144).

Bundan sonraki kısımda Papalığın Hıristiyanlık dışı dinlere ve İslam dinine bakış açısı incelenmektedir. Önce Papalığın diğer dinler, Yahudilik ve Kiliselere bakışı işlenmiştir. (s. 151-160). Bu durum yazar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

"Vatikan II. Konsilinde (1962-1965) 12 başlık altında özetlenen kararlarla Hıristiyanlık dışındaki dinler ve Ateizme Katolik bakış açısı yeniden ele alınmıştır. Başka bir deyişle Vatikan II. Konsili, tarihinde ilk defa Hıristiyanlığın diğer dinler karşısındaki konumunu belirlemesi bağlamında çok önemli bir işlevin meclisi olmuştur. "Kutsal"ın sırrını açıklama ve ona ulaşma merkezleri olarak gördüğü her din bünyesindeki doğru bütün üniteleri saygı ile karşıladığını ilan eden Papalık, Vatikan II. Konsilinde Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Ateizm ve İslam ile ilgili yayınlanan bildirilerle belirleyici tavrını sergilemiştir. Vatikan II. Konsili Budizm ve Hinduizm'deki beşeri mücadelede çerçevesindeki çile, meditasyon, hikmet ve kurtuluşa ulaşma (Nirvana) pratiklerinin, derin murakabe, ahlak, sevgi ve güven ile desteklendiği realitelerini göz ardı etmemiş, bu iki dindeki gerçeği arama tekniklerini takdirle karşıladığını, aldığı kararlarla ilan etmiştir. Yahudilik ile ilgili Vatikan II. Konsilinde yayınlanan bildiriye Yeni Ahid (Hıristiyan) cemaati ile Eski Ahid (Yahudi) toplumu arasındaki manevi-tarihi bağlara dikkat çekilmiş, Kilisenin başlangıç noktasında ve kurtuluşunda İsrail oğullarının

Mısır'dan "çıkış"larının yattığı ifade edilmiştir. Havarilerin ve İncil'i dünyaya ilk yayan misyonerlerin Yahudi milletine mensup oldukları gerçeği göz ardı edilmemekle birlikte, Yeni Ahid'in bugünkü Yahudi toplumunca kabul görmediğine de işaret edilmiştir. Yine aynı bildiride İsa Mesih'i ölüme götüren kişinin bir Yahudi olmasından doğacak sorumluluğun, ne o günkü ne de günümüzdeki Yahudi toplumuna yüklenemeyeceği ve Kilise'nin Antisemitizm'e net karşı tavır içinde olduğu da hatırlatılmıştır". (s. 151-152).

Bununla birlikte Papanın, Yahudiliğe böylesine sempati ve yüceltici üslupla yaklaşımı, sözcülüğünü, Papalığın II. Vatikan Konsili ile yaptığı reformlara karşı çıkarak aforoz edilen Dakar Piskoposu Fransız Rahip Monseigneur Marcel Lefebvre ve öğrencilerinin yaptığı Hıristiyan çevreden çok şiddetli muhalefet görmüştür. Bu rahatsızlık şu ifadelerle dile getirilmiştir: "Papa II. Jean Paul Şeytan'dan ilham alıyor, zira mason localarının hizmetindedir. Papayı değiştirin ve bize yeni bir X. Pie getirin". (s. 153).

Tezde, Papalığın Uzakdoğu dinleri ve Yahudilik ile ilgili bakış açıları verildikten sonra, diğer kiliselerle ilişkilerine de değinilmiştir. (s. 154-160). Hıristiyan dünyadaki Katolik, Ortodoks, Protestan ve diğer ayrılmış kilise cemaatleri şeklindeki bölünmüşlüğü dindirmek üzere, Papalığın II. Vatikan Konsili davetine, bölünmüş kiliselerce önce soğuk bakılmışsa da, II. Vatikan Konsiline gözlemci-katılımcı bazda iştirak edilerek cevap verilmiştir. Papa VI. Paul'un, 4 Aralık 1965 tarihli çağrısı şu şekildedir: "Sizin, aramızdan ayrılmış olduğunuzu unutmak istiyoruz". Tezin bundan sonrasında Vatikan Konsili sonrası Papalığın kiliselerarası diyalog ziyaretlerinde artış olduğu geniş örneklerle açıklanmıştır. (s. 154-160). Ancak bütün bu çabalara rağmen Hıristiyan dünyadaki bölünmüşlük devam etmektedir ve dünyanın sonuna kadar da devam edecek görünmektedir.

Üçüncü bölümün bundan sonraki kısmı, İslam dini açısından tezin en can alıcı noktasıdır. Çünkü bu kısım Papalığın İslam Dini ile münasebetleri hakkındadır. (s. 160-164). Yazarın ifadeleriyle bu ilişkiler şu şekilde anlatılmaktadır:

"Vatikan'ın İslam dini ile münasebetlerini, Papalığa bağlı devlet sekreterliği emrindeki 12 konseyden biri olan "Dinlerarası Diyalog" bünyesindeki "İslam ile İlişkiler Komisyonu" düzenlemektedir". "Vatikan II. Konsilinde 28 Ekim 1965 tarihli 88 red oyuna karşılık 2221 oyla kabul edilen bir kararla Papalığın İslam'a bakış açısı belirlenmiştir. Bu konsil kararı, Müslümanların Allah'ı kavramadaki 'mutlak yaratıcı, diri, merhametli' gibi algılama biçimlerini odak nokta alarak, İslam'ın Hz. İbrahim'e uzanan silsilesine, İsa Mesih'i peygamber, Meryem'i İsa'nın annesi kabul eden inançlarına olumlu bakar. Yine, İslam'daki ahiret hayatı ve ahlak ile ilgili dinamiklere dikkat çeken konsilin kararlarından biri Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki karanlık geçmişi unutma çağrısı olarak yansımıştır. Papa II. Jean Paul, Fransa'ya gerçekleşen resmi bir ziyaretinde, Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing ile görüştüğünden sonra, Müslümanlara hitaben yaptığı konuşmasında (31 Mayıs 1980) 'Tek Tanrıya inanan kardeşlerimiz, Tanrının ışığına doğru yürüyen insanların birbirini kardeş görmeleri gerekir' gibi vurgulamalarda bulunmuştur. Papa II. Jean Paul'un İslam'a yaklaşımında başlıca üç temanın hakim olduğu görülmektedir: 1. Aynı Tanrıya inanan Hıristiyan ve Müslümanlar kardeşler; 2. Geçmişte yapılan savaşlar, doktrin tartışmaları gibi tarihi olumsuzlukların hesaplaşmalarını bırakmak gerekir; 3. Özür dilemeyi karşılıklı olmak üzere yerine getirmelidir. 'Müslüman kardeşler' ifadesi, II. Jean Paul'e gelinceye kadar hiçbir papa tarafından kullanılmamış bir söylemdir". (s. 160-161).

"Papa II. Jean Paul, İslam'a karşı benzer vurgulamalar taşıyan konuşmalarını Casablanca'da 19 Ağustos 1985'te, Assise'de 10 Ocak 1993'te, Sırp ve Hırvat zulmüne uğrayan Bosna halkı adına değişik vesilelerle dile getirmiş, iki dinin mensuplarını geçmişle hesaplaşmaktan vaz geçmeye çağırmış, Tanrının vasıflarının Tevrat, İncil ve Kur'an'da aynı değerlerde anıldığını ifade etmiştir. Papanın halefleri arasında adı geçen Kardinal Arinze'in 1996 Ramazan sonunda, papa adına İslam alemine yayınladığı mesajında ortak noktalarda buluşmak için hoşgörü sınırlarını zorlamak mecburiyetini vurgulamıştır. Diğer taraftan bu vesile ile yayınlanan bildirimlerde Hıristiyan-Müslüman diyaloguna en büyük engelin Cezayir ve Endonezya gibi Müslüman ülkelerdeki radikal İslami akımların oluşturduğu da dile getirilmektedir". (s. 162).

Görüldüğü gibi tezde, Papalığın İslam dünyası ve Müslümanlar ile sıcak ilişkiler içine girmesinin II. Vatikan Konsili ile gerçekleştiği vurgulanmıştır. Bunun yanında Papalığın, adı geçen konsile kadar İslam dünyası ile dar ilişkiler içinde olduğu da vurgulanmıştır. Kilise tarafından İslam'ın modern dünyadaki önemini farkedilmesinin II. Dünya savaşı öncelerine uzandığının altı çizilmiştir. Kur'an'a ve manevi pratiklerine bağlı, zengin mazisi ile irtibatlı İslam alemi, Ateizm, Materyalizm ve Kapitalizm karşısında etkin bir kurum olarak algılanmış, Papa XI. Pie (1922-1939) tarafından, Roma Doğu Bilimleri Enstitüsü bünyesinde İslam kürsüsü kurulmuştur. (s. 163). Papalığın Türkiye ile ilişkilerinin sıcak döneme girdiği sürecin de halifelik makamının kaldırıldığı 1924 yılı ile başladığı vurgulanmıştır. (s. 162). Bundan sonraki anlatımlar, Papalığın Müslüman dünya ile kurmaya çalıştığı ilişkilerden verilen örneklerle devam etmektedir. (s. 163-164).

Üçüncü Bölüm, Papalığın Avrupa politikası (s. 164-169) ile sona ermektedir. Bu kısımda kıtanın XX. yy. başlarındaki genel görünümüne dikkat çekilmiştir. (s. 164-166). Avrupa'daki Hıristiyanlık olgusunu her fırsatta dile getiren Papa II. Jean Paul, Avrupa ülkelerinin sembol şahsiyetlerinin vaftiz tarihlerini, o ülkelerin oluşumunun temel taşı göstermek ve Hıristiyanlık için ölmüş şehitlerin kanlarının, Avrupa'nın can damarları olduğunu vurgulamak gibi bir siyaset izlemiştir. (s. 166). Papa, Avrupa halklarının varlık, kültür ve geleneklerini oluşturmada Hıristiyanlığın en önemli belirleyici unsur olduğunu vurgularken, Yahudiliğin Avrupa'daki Hıristiyanlık öncesi tarihe sahip kimliğini Karl Marks, Sigmund Freud, Albert Einstein, Franz Kafka gibi Yahudi ünlülerle teyit etmiştir. (s. 167). Yazar Papalığın Avrupa'daki İslam'a yaklaşımını ise şöyle açıklar:

"Avrupa'daki İslam olgusunu ise, özellikle Balkan ve İberik yarımadalarında, bu iki dinle birlikte, modern Avrupa'nın, kendi coğrafyasında İslam'a karşı bir oluşum ve kararlılık içinde temelleştiğini dile getirerek değerlendirmektedir. Papa II. Jean Paul'un bu tespiti paralelinde Papalık, Avrupa kıtasında Almanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Rusya ve Yugoslavya'da resmi rejim ve anayasa olmuş Komünizme, "Yeni İslam" terimi ile yaklaşarak, her ikisinin de eşit düzeyde tehlikeli ideolojiler olduğuna dikkat çekmiştir. Komünist rejimlerin kıtada hakim coğrafya ve dönemlerinde Papalık ile, örneğini 1952 Tito Yugoslavya'sında gördüğümüz kopmuş ilişkiler içinde olduğu görülmektedir". (s. 167-168).

Bunun yanında Bosna savaşının durdurulması konusunda, nutuklardan öte bir etkinlikte bulunulmamasının da altı çizilmiştir. (s. 169).

IV. Dördüncü ve son bölüme kadar Papalık ve Vatikan üzerinde durulan tezin ilgili son bölümü "Günümüzde Farklı Bir Papa: II. Jean Paul" adını taşımaktadır. (s. 170-221). Burada öncelikle Papa'nın biyografisi verilmiştir. (s. 170-179). Buna göre asıl adı Karol Josef Wojtyla olan II. Jean Paul, Polonya'nın Wadowice kasabasında 18

Mayıs 1920'de dünyaya gelmiştir. 9 yaşında annesini, 21 yaşında babasını kaybetmesinin yanında II. Dünya savaşının başlaması ile üniversite hayatını terketmek zorunda kalmıştır. Tekrar başladığı üniversite öğrenimi, ailesinin etkisiyle teolojik istikamet kazanmıştır. Çok parlak bir üniversite öğreniminden sonra, Roma'da St. Jean de la Croix (1542-1591) üzerine "Angelicum" ve Cracovie'de Max Scheler'in (1824-1928) "Ethique'i üzerine iki ayrı doktora çalışması yapmıştır(1953). 38 yaşında Cracovie piskopos yardımcılığına, 44 yaşında Cracovie başpiskoposluğuna, 47 yaşında (1967) ise kardinalliğe terfi etmiştir. (s. 170-171). 15 Ekim 1978'de 58 yaşında Papa seçilmiş ve II. Jean Paul olarak adını değiştirerek 22 Ekim'de resmen görevine başlamıştır. (s. 172). Yazar, tezinde Müslüman Türk aydın çevrelerindeki bir tesbiti de aktarmaktadır:

"Batı emperyalizminin girdiği her yere önce Kilise girmiştir. Bu bakımdan Vatikan tarihinde, papanın ilk kez komünist bir ülkeden seçilmiş olması, zannedildiği gibi bir tesadüfün değil, aksine bilinçli bir tercihin sonucudur. Komünist egemenlik yıkılacak ve Batılı devletlerle Kilise bu aksiyonu birlikte gerçekleştirecektir". (s. 173).

1981'de M. Ali Ağca tarafından bir suikasta maruz kalan Papanın 1997 tarihinden itibaren sağlık ve dinamizm portresi son derece problemlili bir görüntü çizmektedir. (s. 175).

Son bölümün bundan sonraki kısmı Papa'nın eserleri ve düşünce sistematiği ile ilgilidir. (S. 179-1877). Burada da önce konularına göre Papalık genelgesi sıralanmıştır. (s. 179-180). Bundan sonra da sayıları 20'yi geçen Papalık bültenlerinin bazılarında söz edilmiştir. (s. 180). Papa II. Jean Paul'un bunlardan başka bazı azizlerin anısına yayınladığı risaleleri de vardır. (s. 181). Tezde, Papanın ziyaret ettiği ülkelerde yaptığı konuşmalarının oluşturduğu yayınlanmış mesajlarından da örnekler verilmektedir (s. 181-182). Papalık genelgesi, Katolik kilisesinin teolojik problemleri çözümlemeye başlıca belirleyici mekanizmadır. Bunun en yakın örneği; 1994 tarihli bir genelge ile kadınların piskopos olabilmelerine izin verilmemesidir.

Papanın son dönemlerindeki yaklaşımlarında muhafazakar kimliğinin hakimiyetinin görüldüğünü belirten yazar, Papanın bütün eserleri arasında en ilginç olanının teolojik-felsefi 35 soru ve cevaptan oluşan *Entrez dans L'esperance* (Paris 1994) adlı eseri olduğunu söylemektedir. Bu sorulardan bazı örnekler de vermiştir: "İbadet niçin ve nasıl olmalıdır, İsa'nın vekilinin (Papa) ibadeti nasıldır, Eğer Tanrı varsa niçin gizlidir, İsa Mesih'in insanlığı kurtarması için çarşıta ölmesi zaruri imi idi, İnsanlığın İsa'nın kurtarıcılığına niçin ihtiyacı vardır, Niçin bu kadar din vardır, Hıristiyanlık yok olacak mıdır, Komünizmin çöküşü sır mı yoksa mucize mi, İnsan hakları kaynağını nereden alıyor, Sosyal hayatta kadının yeri neresi olmalıdır?" (s. 182-183). Bunlar arasında "Müslümanların ve Hıristiyanların ilah anlayışları arasındaki farkın" sorulduğu soruya Papanın verdiği cevapları yazar örnek olarak tezine almıştır. Burada Papanın İslam dinine yaklaşımı da net olarak görülmektedir. Papa cevabına, ikisi arasında çok net bir farkın olduğu girişiyile başladıktan sonra şunları söylemiştir:

"Katolik Kilisesi, Tanrının bir, diri, var, acıyan, kudretli, mutlak, yerin ve göğün yaratıcısı olduğuna gönülden inanan Müslümanların ilah anlayışına hürmetle bakar; tek tanrı bir din mensubu ve Allah'a olan inançlarından dolayı Müslümanların bize yakınlıkları vardır". (s. 183).

"Kur'an'daki tanrının isimleri, beşer lisanının tanıdığı en güzel adlardır. Fakat İslam'daki ilah anlayışı sonuç olarak bu dünyaya yabancı kalan, yüce fakat Emmanuel (bizimle birlikte olan Tanrı) vasfı taşımayan bir tanrı modelidir. Ayrıca İslam kurtarıcı temasına saygı duymayan bir dindir ve haç-dirilme motiflerine yer

vermez. İsa'nın İslam'daki algılanış biçimi sadece, son peygamber kabul edilen Muhammed'in gelişini hazırlayan bir peygamber olmasından ibarettir. İslam'da Bakire Meryem de İsa ile aynı boyutlarda saygı görür. Fakat Kurtarıcı İsa Mesih'in dramı İslam'da kesinlikle yer bulmaz. Bu sebeple İslam ve Hıristiyanlıkta teolojik bilgiler olduğu kadar, antropolojik yorumlar da farklılıklar taşır. Bununla birlikte İslami din duygusu saygıya değer unsurlar içermekle birlikte, bizce Müslümanların ibadet biçimleri pek sağlıklı yansıma göstermez. İbadet karşısındaki yükümlülükleri zaman ve mekan ile kayıtlı, günde çok kez icra edilmesi gerekli olduğundan, günlük hayatta pek pratik değer taşımaz. Bu durumda İslam, Bir Tanrı arayışında olanlar ve özellikle kendi dinlerini anlayamamış Hıristiyanlar için alternatif bir din hüviyeti görüntüsü vermektedir. Buna rağmen İslam Dininin mensuplarına olan telkinleri saygın kabul edilmeğe değer özellikler de taşımaktadır. " (s. 184-185).

Tezde, Papa II. Jean Paul'ün, söz konusu edilen eserindeki "tanrı" kavramına ve İslami geleneğe bakışından sonra, "insana bakış açısını" da görmekteyiz. Bilimsel yaklaşımlarında, üzerinde doktora tezi hazırladığı Max Scheler'in tesirinin görüldüğü Papa'nın benimsediği felsefe okulu "Thomisme"dir. Papa'ya göre insan, "subjektif yönü ağırlıklı olmakla birlikte, özgür iradeli, tanrısal irade ile var olmuş olan ve kendisinde tanrının ilk sebep olduğunu kavrama yetisi olan bir varlıktır". (s. 186-187). "İnsanı tam olarak anlayabilmek için, onun mahiyetinin yegane bileni olan İsa Mesih'e yönelmek gerekir". Bu sebeple Papa'nın antropoloji anlayışında "Beşer İsa" evrenin ve tarihin merkezidir ve bu iki kurumu yargılayacak olandır. (s. 187).

Tezin bundan sonraki bölümü Papanın dünya liderlerine mektup ve nutukları ile kamuoyuna mesajlarını içermektedir. (s. 187-197). Tezde bunlardan, SSCB Devlet Başkanı Leonid Brejnev'e, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e, ABD Devlet Başkanı George Bush'a yazılan mektuplar ile Kilise-Afrika ilişkisi ve Bosna savaşıyla ilgili bildirimlerin metinleri verilmiştir. (s. 189-195). Bundan sonra da, "Papa II. Jean Paul'ü seleflerinden farklı kıldığı ve dünya çapında yankı uyandırdığı ifade edilen" (s. 197) seyahatlerine geçilmiştir. (s. 197-212). Bunlardan Doğu Avrupa'ya ve özellikle de Polonya'ya yaptığı seyahatlerin demokrasi temellerinin yerleştirilmeye çalışılması, Latin Amerika'ya yaptığı seyahatlerin özgürlük teolojisinin sürekliliğinin sağlanması, Afrika'da ise demokrasinin yerleşimi ve İslami gelişmeye karşı mücadele olduğu belirtilmiştir. (s. 197). Ancak bu seyahatler kimi çevreler tarafından şiddetle tenkid edilmiştir. Bu seyahatlerde harcanan büyük meblağın hayır işlerinde ve sosyal harcamalarda kullanılması gerektiğinden, seyahatlerdeki Yahudilik ile yaklaşıma, Papanın oluşturduğu ilgi odağı ve izdiham noktalarına kadar çok çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. (s. 208-210).

Tezin son kısmı Papa II. Jean Paul sonrası Papa adayları üzerindeki değerlendirmeler ile ilgilidir. (s. 212-221). Bu konuda yapılan bir ön bilgilendirmede Papa'nın istifa etmeyi düşündüğü bir devir geçirdiğinin belirtilmesi son derece ilginçtir. Hatta Şubat 1996'da istifa dilekçesini Papa Vekili İspanyol Kardinal Eduardo Martinez Somalo ve Devlet Sekreteri Angelo Sodano'ya iletmiş, fakat Papa'nın ciddi sağlık problemlerine rağmen bu isteği kabul edilmemiştir. Yine Papalık tarihinde istifa etmiş üç Papa'dan; Pontien (230-235), V. Celestin (1294) ve VIII. Boniface (1294-1303)'den ve ayrıca XII. Pie (1939-1958) VI. Paul (1963-1978) gibi reformist papaların, istifa baskıları karşısında dirençli bir tavır sergilemelerinden de söz edilmiştir. (s. 212). İstifa sonucunda oluşacak fetret döneminde yönetimi üstlenecek makam Papa vekili ve Devlet sekreteri (Başbakan)'dir. (s. 213).

Tezin bundan sonraki kısmında Papa sonrası muhtemel reformist, muhafazakar ve tarafsız-ılımlı papa adayları üzerinde durularak bunların isimleri ve özellikleri ayrı ayrı anlatılmıştır. (s. 215-221). Yazar, bunlar arasında en dikkate değer ve en güçlü Papa adayının Nijeryalı Kardinal Francis Arinze olduğunu söylemektedir. (s. 218). Bunun sebepleri yazara göre şunlardır:

"Kilise çevrelerinde 'Katolik felsefenin gök kubbesine tırmanmış adam' diye tanımlanan 65 yaşındaki (1998) bu Afrikalı kardinal, papalığın dinler arası komisyonu başkanı ve özellikle İslam ile ilişkiler hattında çok önemli bir mevkiye anahtar konumdadır. Ölçülü, kilisenin öncelikli endişelerinden olan İslam ile ilgili konuları tek elden yöneten yetkilidir. Kendisine saygınlık kazandıran temel vasfı, doktrine gösterdiği sarsılmaz sadakat, gerekli açıklık ve kapalılığa hazırlıklı yapısıdır. Arinze'ye karşı ayrıca Vatikan'da yüksek ve güçlü boyut taşıyan ruhani teveccühün müstesna güveni hakimdir. Francis Arinze'i diğer adaylardan bir adım öne çıkartan niteliği yoğun kariyerine ek olarak Afrikalı bir kardinal olmasıdır". (s. 218).

Yazar, bunun peşinden Afrika'nın Papa II. Jean Paul'un dikkatini ve özlemine yoğunlaştırdığı kıta olduğuna ve Afrika'daki İslami olgunun Arinze'in akademik ihtisas alanında bulunmasına dikkat çektikten sonra (s. 218-219) şöyle devam etmektedir:

"Papa II. Jean Paul'un İslam'ın Afrika'daki etkinliğinin azaltılması faaliyetlerinde, kendisi sonrası döneme en uygun gördüğü ismin Francis Arinze olduğu konusunda uzmanların ortak görüşleri vardır. Vatikan'da çok önemli bir diplomat olan Devlet Sekreteri Casaroli, 1980 başlarında Brejnev devri Birleşik Sovyetlerin henüz tarihten silinmediği dönemde İslam gerçeğini Papalık adına şu sözlerle dile getirmektedir: 'Bizim için Marksizm geride kalmış bir problemdir. Komünist rejimler on veya yirmi yıl içinde tarihe gömülecektir. Bizim için gerçek sorun İslam'dır. Şurası muhakkak ki Vatikan'ın ona ayırması gerekli çok uzun yılları olacaktır'. II. Jean Paul sonrası dönemde papayı belirleyecek eksen Avrupa basınında 'bütün yollar Afrika'ya çıkıyor', 'makamda siyah bir kardinal' türünden haberlerin de yansıttığı, Papalık-Afrika-İslam üçgeninden çıkacak bir formülün sonucu olarak Francis Arinze ismini öne çıkarmaktadır. Bugünkü konumda kilisenin en canlı saplantısı, sert ve militan gördüğü ve birçok ülkede yoğunlaştığını varsaydığı İslam'dır. Bu yoğunluğun en hissedilir olduğu coğrafya ise Vatikan gözünde Afrika kıtasıdır". (s. 219).

Tez bir sonuç bölümü ile birlikte çok zengin bir bibliyografya ve resimler, belgeler ve dökümanlardan oluşan ekler dizisiyle sona ermektedir.

Tezin ülkemiz Dinler Tarihi çalışmalarına ve kültür hayatımıza önemli katkılarda bulunacağına inanıyor, yazarın benzer istikametteki çalışmalarının devamını diliyoruz.